

ШКОЛА У ПРИРОДИ – ЗАХТЈЕВ САВРЕМЕНЕ НАСТАВЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Чедомир Црногорац, Весна Бабић
Факултет физичког васпитања и спорта, Бањалука
Браће Пантића 2-4, 78000 Бања Лука

ABSTRACT

CRNOGORAC, Č., Vesna BABIĆ: SCHOOL IN THE COUNTRY - THE DEMAND OF THE MODERN TEACHING PROCESS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA AND BOSNIA AND HERZEGOVINA. *Skup, 1: Savremena univerzitetska nastava, Zbornik radova naučno-stručnog skupa, Trebinje, novembar 2003. 123-129, Banja Luka, 2004.* [Faculty of Kinesiology and Sports of Banjaluka, 78000 Banjaluka, 2-4 Braće Pantića Street]

Complex changes in rural regions (demographic, socio-economic, functional, physiognomic etc) and large school areas in urban environment demand new ways of living and work for younger generations. Regardless of the fact that urbanization is considered worldwide a positive trend, urban environment of school is predominantly characterized by the pollution of geographic layer, the lack of green areas and playgrounds, high population density, busy traffic, noise etc. It is no wonder we should be 'surprised' at the fact that urban school of the industrial and technical age is becoming more and more abstract from the real world and natural environment. Most experts in the field, concerned about this problem, take a stand that the lack of physical activities, endangering physical and mental health of the young, could be made up for in an authentic natural environment - school in the country. We are aware that our young population is spending more and more time indoors, which brings about physical inactivity; that is why we think the society should make it one of priority concerns to enable young people to spend some time in the country.

Key words: school in the country, health and physical abilities of the young, reform of education system.

САЖЕТАК

Комплексне промјене у руралним срединама под утицајем града (популационо демографске, социјално - економске, функционалне, физиономске и др.) и велики школски простори у урбаним срединама захтијевају нови начин живота и рада младе популације. Без обзира што се урбанизација сматра за позитивну свјетску појаву, урбано окружење школа већином одликује загађеност географског омотача, недостатак зелених површина за игру, велика густина насељености, густ саобраћај, бука и др. Треба ли стога да смо "изненађени" што је урбана школа индустријског, а данас и научнотехничког доба све више одвојена од стварности и природног амбијента (живота) ученика. Бећина стручњака, суочена са овим проблемом, сматра да се недостатак физичке активности, која угрожава, физичко и ментално, здравље младих, може надокнадити у аутентичном природном окружењу - школом у природи. Свјесни смо да нам млада популација све више времена проводи у затвореном простору, а то доприноси физичкој неактивности. Због тога брига за боравак младих у природи је приоритетна брига друштва (државе) у цјелини.

Кључне ријечи: школа у природи, здравствено-физичка способност младих, настава у природи, реформа образовања.

УВОД

Већина земаља европског географског простора које, на почетку трећег миленијума, дефинишемо синтагмом "земље у транзицији", као један од приоритета у свом приближавању

Европској унији акцентирале су реформу васпитно-образовног система. Реформски захтјеви за модернизацију образовања у Републици Српској и Федерацији Босне и Херцеговине су углавном усмјерени за остваривање циљева као што су: виши ниво активности и самосталности ученика примјеном кооперативних облика учења и бољом интеракцијом са наставником.

"Све су чешћи захтјеви да школа појача своје активности у припреми младих за живот у демократском друштву, да наглашеније васпитава младе у духу међусобног уважавања и толеранције, да развија њихове комуникацијске способности, да их оспособљава за креативно коришћење слободног времена, да их учи како треба учити" (Вукасовић, 1974).

Истраживања, која су до сада вршена (Федерација Босне и Херцеговине и Република Српска) су показала да већина наведених циљева и захтијева се не остварује, или се остварује веома споро, између осталог и због ригидности досадашњег курикулума и васпитно-образовног рада у основном и средњем образовању."Чак и они флексибилнији видови и облици, који би требало да ублаже ригидну организацију, претворени су у круте школске обрасце па су постали супротност својој намјени" (Вукасовић, 1974).

Постоји наравно низ могућности да се настава учини разноврснијом, садржајнијом, занимљивијом и за ученике привлачнијом, а један од приоритета је **школа у природи**. То је својеврстан облик васпитно-образовног рада по организацији и провођењу наставних и ваннаставних активности. Школа у природи омогућује да ученичка популација, која је на одређени период одвојена од породице, се осамостаљује, навикава и оспособљава за живот и рад у, за њих, новим и промијењеним условима.

Не постоји општа сагласност о могућностима те "школе", јер без обзира на њену релативно дугу традицију на територији бивше СФРЈ, школа у природи у Републици Српској и Федерацији БиХ није изборила адекватан статус у образовном систему основне и средње школе. Тешко је набројати и рангирати све разлоге, међутим већина аутора, који се баве организацијом школе у природи, сматра да је основни проблем недовољна стручно-научна и нормативно-правна основаност (заснованост) школе у природи, као и њена скромна дидактичко-методичка разрађеност.

Циљ савремене наставе је да ученици уче како би научили нешто што ће им користити. То се разликује од (до)садашњег школског система на овим географским просторима гдје се учи(ло) и оно што ученичкој популацији није (било) корисно. Савремена настава захтијева да ученици, од онога што дознају у школи, што више виде и доживе и изван школе.

Досадашња пракса је верификовала одређене педагошке вриједности у погледу заједничког боравка ученика у природи: млади популације из различитих социјалних слојева заједно уче, спавају и хране се под истим условима, уз дневни распоред који је исти за све, дакле сви живе и раде под једнаким условима.

Већина аутора који су истраживали овај облик наставне праксе, слаже се да "дјецу треба упућивати и одгајати да разумију природне појаве, да уоче нужност човјека да природу радом уређује за своје потребе, али да то чини разумно" (Радоњић, 1996), како привремена корист не би доживјела трајне и непоправљиве последице (принцип одрживог развоја). Васпитавати младу генерацију, и не само младу, у смислу (о)чувања природе је неопходно, јер *заштита природе је императив савременог друштва*.

У педагошкој пракси и теорији, самим тим и у одговарајућој литератури, постоје термилошке недоумице везане за појам (термин) школа у природи. Већ поодавно су присутне разлике у одређењу мјеста, улоге, и значаја организовања школе у природи, што има за крајњу последицу разлике у концепцијама и организацији рада васпитно-образовних институција. Навешћемо само неке од термина под којима се овај вид наставних активности јављао у педагошкој литератури: "школа у слободној природи", "шумска школа", "школски домови у природи", "школа на чистом зраку", "одгојни домови у природи", "ваздушна школа",

"сунчана школа" и сл. (Галић, 2000). Данас се под школом у природи идентификују и сасвим равноправно посматрају настава у природи и активности у природи.

ШКОЛА У ПРИРОДИ – ЈАЧАЊЕ ЗДРАВЉА И ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ УЧЕНИКА

Урбанизација и здравствено-физичка способност младих. У савременој теорији и пракси урбанизација обухвата све облике уношења градског начина живота и занимања, карактеристичних првенствено за градска насеља и градско становништво, а такође и продирање елемената градске архитектуре, комуналног уређења и сл. Урбанизација такође подразумијева и комплексне промјене у руралним срединама под утицајем града (популационо- демографске, социјално-економске, функционалне, физиономске и др.).

Урбанизација географске средине и миграције становништва створили су сасвим нове и посебне услове живота за дјецу. Психофизички развој младих се одвија у условима повећане концентрације ђачке популације на смањеном простору (за игру, спорт, рекреацију, разоноду и сл.).

Урбанизација доводи до поремећаја природне равнотеже у геосферама, па се савремени човјек налази пред једним од највећих изазова: шта предузети да се преброди криза изазвана вишеструким загађењима животне средине?

Смањење учионочког простора, смањење простора за спорт и игру, све загађенија животна и радна средина проузроковали су појаву и ширење многих обољења код младе генерације. Обољења респираторног система су посебно раширена, а у посљедње двије деценије су у сталном порасту (Станојловић, 1999). Код обољења респираторних органа, по мишљењу експерата, загађеност ваздуха и пушење су два примарна ризика, а једном и другом ризику изложен је највећи дио ђачке популације.

Користећи само парцијалне податке за наш географски простор (в. ГЕОПОЕТИКА, 1997) може се закључити да су код младих, поред обољења респираторног система, присутна и сљедећа обољења:

- обољења циркулаторног система, која јесу индикативна за старију популацију, али су неки узроци у начину живота у младости: пушење, алкохол, исхрана, одсуство физичке активности;
- обољења дигестивног система су под великим утицајем начина исхране, али и стресова и навика;
- обољења мишићно-коштаног система су у благом порасту и можемо рећи да су и у овој групи обољења веома присутни спољни фактори и начин живота, посебно све мања физичка покретљивост;
- душевни поремећаји су група обољења која обухватају све врсте психоза (ендогених и егзогених), душевну заосталост као и зависност од алкохола и дроге. Милиони младих пробали су дрогу, милиони су потенцијални овисници, а милиони убризгавају, гутају, ушмркавају и пуше све - од кокаина до марихуане; истраживања показују да дио младе генерације тако бјежи од проблема и одговорности, код других је разлог радозналост (!?), а неки опет узимањем алкохола и дроге растјерују депресију или досаду; треба ли рећи да се узимањем дроге зауставља физички и емоционални развој.

Надаље, живот дјетета у породици и обавезе у школи, у условима све присутнијег аерозагађења и буке у градовима, све више је оптерећен разним обавезама и ограничењима. Све присутније стеге и лимити у односу на дјечије схватање и виђење живота, чине дио ученичке популације нервозном, самовољном и провокативном, а све то праћено губитком нормалног апетита, мирног сна и слободног развоја и формирања сопствене личности.

Стога одлазак у природу омогућава дјетету да отвори "вентил сигурности" и испусти "сувишну пару" и на тај начин растерети свој организам напетог стања, које доноси свакодневни живот и обавезе у породици и школи у граду.

Побољшање здравствено-физичких способности ученика. У досадашњој наставној теорији и пракси усвојено је да циљ школе у природи је да се у најповољнијим климатским условима и у непосредном додиру са природом, ширим педагошким дјеловањем, утиче на побољшање здравља, психо-социјалног и физичког развоја ученика и да се успјешније остварују васпитно-образовни задаци у цјелини.

Природногеографска основа одређеног подручја у знатној мјери одређује садржај и организацију рада школе у природи, а природни услови заједно са друштвеним одређују моделе школе у природи (нпр. планински и приморски модел). За младу популацију географског простора Босне и Херцеговине потребно је актуелизовати и анимирати планински модел, а за дио популације приморски модел школе у природи.

Нема сумње да добар дио градске (урбане) популације младих има потребу да освјежи свој организам. Рекреација (боравак) у природи је неопходан елемент побољшања физичке способности младих. Рекреацију, у овом случају, треба схватити као потребу промјене средине и веће физичке покретљивости. Као медицинскогеографски феномен рекреација је овладала у економски развијеном свијету – постала је параметар просперитета. С обзиром да рекреација не познаје ни полаве ни узрасте, не познаје годишња доба ни доба дана, њени се утицаји протежу од личног задовољства и престижа до моћног чиниоца у очувању здравља.

Предности организовања рекреативно-физичке активности и наставе у природи су вишеструке: психофизиолошка равнотежа организма и елиминисање утицаја аерозагађења и буке урбаних простора.

Садашња урбана средина у Босни и Херцеговини, која детерминише локације школовања и становања већине младих у њој, не обезбјеђује адекватан простор за рекреативне активности. Стога, кад је у питању облик рекреације према природној средини и годишњем добу, треба истаћи да су планине, ријеке и језера, с обзиром на природногеографску основу Босне и Херцеговине, најповољнији природни објекти за боравак младих.

Активности на језерима и ријекама зависе од температуре воде и ваздуха. Боравак на планинама је такође климатски одређен – љети је то пјешачење, планинарење и сл., а зими санкање и скијање. Ефекти боравка на планинама су повољни за највећи дио младе гернерације, а зависе од надморске висине, здравственог стања, садржаја боравка и др.

НАСТАВА У ПРИРОДИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

С обзиром на атомизирану организацију школског система у Босни и Херцеговини (ентитетска и кантонална министарства просвјете) нисмо били у могућности анализирати реализацију наставе у природи на цјелокупном територију државе Босне и Херцеговине. Били су нам доступни (одређени) подаци за Републику Српску.

Према подацима Педагошког завода Републике Српске (за период 2000 – 2003. година) мали је број школа (углавном основних) организовао школу у природи, односно наставу у природи. Према подацима Педагошког завода, у последње двије школске године (2001/02. и 2002/03.) није било организованог боравка ученика у природи у Републици Српској. Мали је број школа које у свом годишњем плану и програму настоје да реализују и наставу у природи. Само неке од њих имају програм за планински модел школе у природи, углавном за ученике 3. и 4. разреда (сада 4. и 5. разреда) основне школе.

На географском простору Републике Српске, у школској 200/01 години, само двије основне школе² из бањалучке општине су реализовале план и програм рада школе у природи. Настава у природи је реализована на двије локације: Балкана, код Мркоњић Града и Јахорина. Програм рада је обухватио сљедеће задатке (циљеве):

- а) образовни – омогућити ђацима да стичу знања на конкретним примјерима из природе;
- б) васпитни – развијати смисао за лијепо, љубав према природи и простору који нас окружује;
- в) функционални – оспособити дјецу да схвате значај природе у животу човјека и да учествују у њеном очувању.

Пошто школа у природи ради у специфичним и знатно измијењеним условима у односу на мјесто боравка ученика и домицилну школу коју похађају, и пошто омогућава шире педагошко дјеловање на свеукупни развој личности ученика, стручна организација овог вида васпитно-образовне дјелатности поставља се као кључни и изузетно значајан задатак.

Наставу у природи поменуте школе су организовале у току трајања школске године, у склопу реализације усвојеног годишњег Наставног плана и програма школе. Прије одласка на изабрану локацију педагози ових школа прибавили су мишљење родитеља о организацији школе у природи, али су се и детаљно упознали са економско-социјалном структуром ученичке популације.

Наставни садржаји су реализовани према унапријед утврђеном распореду активности. Након анализе реализованих садржаја, у овим школама су закључили да се заједничким живљењем и боравком у природи постигло много у здравственом погледу, стварању хигијенских навика и стицању неких културних и радних навика, уз примјетну социјализацију дјеце која су боравила на наведеним локацијама.

Без обзира што је дата афирмативна оцјена ове, на одређени начин, дислоциране наставе, сматрамо да је потребан, прије свега, дужи боравак ученика у природи – најмање десет дана, уз обавезну анализу о здравственим и психо-физичким ефектима код ученика, прије и након боравка у природи. Из бројних интервјуа у низу школа и институција³, приликом истраживања о организованој настави у природи, закључили смо да постоји само добра воља и декларативна подршка, али да осмишљени пројекти још дуго неће угледати свјетло дана. Нажалост, код већине саговорника примјетно је да ову наставу поистовјећују са ђачким екскурзијама, али је далеко поразнија чињеница да се овом пројекту прилази чиновничко-бирокуратским менталитетом и свођењем на конструкцију финансирања боравка дјеце у природи.

ЗНАЧАЈ И ПОТРЕБА ОРГАНИЗОВАЊА ШКОЛЕ У ПРИРОДИ У РЕФОРМИ ОБРАЗОВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Постоје бројни практични разлози за организацију школе у природи у Републици Српској и Босни и Херцеговини, и она треба да је првенствено интерес градских школа. Школа у природи може да надокнади или умањи већину недостатака градске школе, првенствено рекреацију, обнављање виталних снага и животних функција градске дјеце.

Од настанка и развоја школа у природи у свијету говоре бројна досадашња истраживања. Овом приликом истичемо истраживање П. Николића (1984) које се односи, добрим дијелом, и на припрему наставника за извођење школе у природи. Неки резултати су

² Основне школе "Петар Петровић Његош" и "Доситеј Обрадовић" из Бањалуке

³ Основне и средње школе у Бањалуци; Педагошки завод Републике Српске; Министарство просвјете и културе Републике Српске

индикативни и представљају добар репер за будуће организовање школе у природи у Босни и Херцеговини. У наведеном истраживању П. Николића око 60% наставника истиче да нису у довољној мјери били упознати са условима у којима се изводи школа у природи; око 80% наставника истиче да нису у довољној мјери били упознати са литературом о овом виду педагошке дјелатности школе, а око 60% наставника наводи да нису били ни упознати са условима у којима се изводи школа у природи⁴.

Стога, да би школа у природи имала релевантну позицију у реформисаном образовном систему Босне и Херцеговине и Републике Српске, потребно је, између осталог, учинити сљедеће:

- верификовати оперативне планове и програме рада школе у природи,
- извршити селекцију наставних садржаја адекватних боравку ученика у природној средини,
- формирати мултидисциплинарни тим наставника за свеобухватну организацију активности у природи,
- извршити рекогносцирање географског простора у коме ће се изводити школа у природи,
- адекватно стимулисати и наградити наставнике за рад школе у природи,
- утврдити нормативе и стандарде за простор и објекте гдје се може изводити настава у природи,
- организовати стручне семинаре за наставнике који ће изводити наставу у природи и др.

Остваривањем наведених приједлога, који нису ни у ком случају коначни, ради унапријеђивања организације рада школе у природи, подразумијева већу синхронизацију рада стручних органа у школама, педагошко – психолошких служби у школама и организација у којима се организује овај вид педагошке дјелатности школе.

ЗАКЉУЧАК

Школа у природи, без обзира на термилошке недоумице, је снажан инструмент у очувању и побољшању здравствених и физичких способности младе популације. Изазову урбанизације и савремене цивилизације тешко је одољети – комфор и стандард (буквално и фигуративно) постају опсесија. Човјек када гради, он и разара, а грабећи ка цивилизацији (материјалним добрима и повластицама које та добра пружају), све више и све опасније доводи и своју везу са природом.

Лимитирани и девастирани простори за физичко-рекреативне и спортске активности, у Босни и Херцеговини и Републици Српској, затамњују здравствени картон младе генерације – у многим случајевима човјек и сам постепено постаје мртва природа. Због тога је овај рад својеврстан апел да се активира школа у природи у склопу новог, реформисаног образовно-васпитног система у Босни и Херцеговини. Она је важан вид проширеног педагошког дјеловања, а побољшање здравља и развој физичких и функционалних способности један је од основних задатака ове школе. Педагози физичке културе у својим колективима, у неопходној сарадњи са наставницима осталих предмета – географије, биологије, историје и др. као и педагозима школа, треба да осмисле разноврсне облике и садржаје физичко-рекреативних и спортских активности, уз комплементарне теренске садржаје осталих предмета, који се могу остваривати у току вишедневног боравка у природи.

⁴ Резултати истраживања аутора овог рада још су поразнији, али с обзиром да још увијек није завршено цјелокупно истраживање и да узорак анкетираних наставника није репрезентативан, резултати ће бити накнадно публиковани у склопу цјеловитијег истраживачког пројекта

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Вукасовић, А., Улога активности и креативности у образовном раду, Педагошка стварност (стр. 9 – 24), Нови Сад, 1974.
2. Галић, Б., М., Школа у природи и живот у школи, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2000.
3. Станојловић, Б., Станојловић, С., Организација и програмирање школе у природи, ИДП "Научна књига", Београд, 1999.
4. Флањак, И., Јакоповић, С., Крзнанић, Д., Школа у природи – приручник за наставнике, "Школска књига", Загреб, 1984.
5. Јовичић, Ж., Основи медицинске географије Србије, теоријско-методолошки аспект, Српско географско друштво, Београд, 1998.
6. ГЕОПОЕТИКА I, (стр. 5 – 77), Српско географско друштво, Београд, 1997.
7. Мартиновић, Ј., Југословенска педијатрија 1 – 2, Загреб, 1976.
8. Радоњић, С., Школа у природи, Дјечји савез Подгорице и Црне Горе, Подгорица, 1996.
9. Приједлог Наставног плана и програма васпитно-образовне основе за средње усмјерено образовање и васпитање, Сарајево, 1979.
10. Црногорац, Ч., Школа у природи – јачање здравља и физичких способности ученика, Десети међународни интердисциплинарни симпозијум: СПОРТ, ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ И ЗДРАВЉЕ МЛАДИХ, Нови Сад, 2002.

CONCLUSION

Disregarding terminological ambiguities, schools in nature are powerful instrument for preservation and improvement of health conditions and physical abilities of the young population.

Limited and devastated areas for recreational and sports activities cast a shadow on the health of the young - a man, is becoming a part of still life. Therefore, this paper is an appeal to activate schools in nature in Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina. They are an important aspect of a broad pedagogic work, and the preservation and improvement of health and physical and functional abilities are the most important goals of a school of this type. It is upon teachers to come up with various forms of recreational and sports activities that can be put into practice at schools in nature.